

Uittreksel van 3 havo/vwo, hoofdstuk 4

HOOFDSTUK 4 Europa in beweging

§1 Manchester en de Industriële Revolutie

Manchester

- ▶ Manchester werd in de negentiende eeuw [**'Cottonpolis'**] genoemd omdat daar de [**textielindustrie**] heel belangrijk was. Tegenwoordig is het de [**sportstad**] en een van de toonaangevende [**muzieksteden**] in Groot-Brittannië.

De eerste industriestad

- ▶ Hier begon de [**Industriële Revolutie**]: de grootschalige omschakeling van handwerk naar fabrieksproductie.
- Alle textielfabrieken maakten gebruik van [**steenkool**] als energiebron voor de [**stoommachines**]. Omdat er [**veel**] steenkool nodig was en het transport ervan [**duur**], stonden de fabrieken dichtbij de steenkoolmijnen. De plaats van de mijnen vormden zo een [**locatiefactor**] voor de textielindustrie.
- Een andere locatiefactor was de [**aanwezigheid van arbeidskrachten**]. In Manchester waren vanouds veel [**kennis**] en [**ervaring**] aanwezig. Samen met de toepassing van de stoommachines ontstond er [**massaproductie**] in grote fabrieken. Via de haven van [**Liverpool**] werd de grondstof [**katoen**] goedkoop aangevoerd.
- Manchester telde in 1851 bijna een [**half miljoen**] inwoners en had toen een leidende positie in de wereldeconomie.

Globalisering

- ▶ De locatiefactoren uit de negentiende eeuw zijn tegenwoordig niet meer van belang. Men gebruikt [**elektriciteit**], andere landen gebruiken modernere machines en veel bedrijven zijn vertrokken naar [**lagelonenlanden**] in vooral Azië.
- Dankzij [**stadsvernieuwing**] en omschakeling naar de [**dienstensector**] is Manchester weer een moderne stad geworden.

Noord-Zuid

- ▶ Het noorden van het Verenigd Koninkrijk kent nog veel verouderde industriegebieden, gebonden aan [**grondstoffen**], in tegenstelling tot het [**rijkere zuiden**], alhoewel de oude industriegebieden er langzaam weer bovenop komen.

Basisboek 127 De industrie

- ▶ In de industrie worden van één product heel veel gemaakt. Dit heet [**massaproductie**]. Er zijn twee soorten industrie.
- Bedrijven die [**veel grondstoffen**] gebruiken behoren tot de zware industrie.
- Deze is te herkennen aan [**uitgestrekte terreinen**] met veel bebouwing en opvallende inrichtingselementen zoals [**hoogovens**] of schoorstenen.
- Zware industrie vind je op drie plekken.
- Oude [**mijn**]gebieden.
- Aan de [**kust**].
- Aan het eind van de [**pijpleiding**].

Basisboek 129 Productiemiddelen

- ▶ Om te produceren heb je drie productiemiddelen nodig: [**arbeid, kapitaal en natuur**].
- Mensen die bij de productie betrokken vallen onder [**arbeid**].
- De beroepsbevolking omvat de mensen die betaald werk willen doen in één van de drie sectoren.
- [**Kapitaal**] omvat alle gebouwen, machines, hulpmiddelen en voertuigen.
- [**Natuur**] omvat alle onderdelen van de natuurlijke omgeving (delfstoffen, grond, water).

Basisboek 130 Grondstoffen

- ▶ Grondstoffen zijn stoffen waarmee **[een fabriek de productie begint]**. Grondstoffen kun je indelen in twee hoofdgroepen.
- **[Ruwe grondstoffen]**: onbewerkte stoffen (graan, ijzererts, aardolie) die vooral in de zware industrie worden gebruikt.
- **[Halffabricaten]**: bewerkte stoffen afkomstig van andere industriële bedrijven.

§2 Hightech in Engeland

Hightech

- ▶ In het zuiden van Engeland hebben multinationals langs de M4 en de M11 veel **[hightechbedrijven]** gevestigd, gekenmerkt door: veel **[geïnvesteed kapitaal]**, **[hooggeschoold personeel]** gericht op de productie van **[micro-elektronica]**, **[biotechnologie]**, medische instrumenten en medicijnen. Deze bedrijven worden **[footloose]** genoemd, dat wil zeggen dat ze zich overal kunnen vestigen.
- Onderzoeks- en ontwikkelingsafdelingen bevinden zich in de **[ontwikkelde]** landen, de productieafdelingen in de **[lagelonen]**landen.

De M4- en M11-corridor

- ▶ Toch vestigen dit soort bedrijven zich bij elkaar in de buurt langs de M4 en de M11. Welke locatiefactoren spelen een rol?
- Bedrijven zitten graag vlakbij **[universiteiten]** zoals **[Cambridge en Oxford]**. Zij leveren het hooggeschoolde personeel. Er zijn **[scienceparken]** ontstaan waar toponderzoek plaatsvindt op het gebied van de biowetenschappen, luchtvaart, natuurkunde en informatica. Bedrijven profiteren zo van **[elkaars nabijheid]** door de **[uitwisseling]** van informatie. We spreken dan van **[agglomeratievoordelen]**.
- Een goede **[bereikbaarheid]** via spoorwegen, snelwegen en luchthavens is ook een belangrijke locatiefactor.
- Een derde locatiefactor is de **[aanwezigheid van goedkope grond]**.
- Een vierde locatiefactor is een **[prettige woonomgeving]** voor het hooggeschoolde personeel: mooi en rustig platteland en toch dichtbij de grote stad.

Basisboek 136 Grondstof of afzetmarkt

- ▶ Het maakt veel uit hoe en voor wie er geproduceerd wordt.
- Zware industrie omvat bedrijven die **[grondstofgebonden]** zijn.
- De meeste bedrijven zijn **[marktgebonden]** en zoeken een plek bij de afzetmarkt.
- Marktgebonden bedrijven laten hun grondstoffen voor weinig extra **[kosten]** aanvoeren.

Basisboek 137 Arbeidsmarkt

- ▶ Op de **[arbeidsmarkt]** komen vraag naar en aanbod van arbeid bij elkaar.
- Bedrijfstakingen met **[arbeidsintensieve]** bezigheden zijn gericht op lagelonenlanden.
- Veel bedrijven hebben werknemers met gespecialiseerde, technische kennis nodig. Die vind je vooral in **[dichtbevolkte]**, **[stedelijke gebieden]**.
- Een bedrijf kiest een vestigingsplaats die aantrekkelijk is voor werknemers.

Basisboek 138 Infrastructuur

- ▶ Infrastructuur betekent **[alle voorzieningen die nodig zijn om personen, goederen of informatie te vervoeren]**.
- Een bedrijf heeft goede **[verbindingen]** nodig om producten en mensen gemakkelijk te kunnen af- en aanvoeren.

Basisboek 139 Agglomeratievoordelen

- ▶ De voordelen van **[het bij elkaar zitten van bedrijven]** (voornamelijk in stedelijke gebieden) noem je agglomeratievoordelen.

§3 Verschuivende grenzen in Europa

Grenzen veranderen

- ▶ Oude staten zijn verdwenen en nieuwe staten zijn verschenen. Dat had voor de inwoners van steden in vooral **[Oost-Europa]** grote gevolgen.

Lviv

- ▶ In 1900 was Lemberg een belangrijke stad in **[Oostenrijk-Hongarije]** met verschillende volken en culturen.
- De stad was een kruispunt van **[culturen]** en **[godsdiensten]**. Na de eerste Wereldoorlog kwam de stad in **[Polen]** te liggen en kreeg de naam **[Lwow]**. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam de stad in **[Duitse]** handen. Daarna werd de stad opgenomen in de **[Sovjet-Unie]** en kwamen er vooral **[Oekraïners]** en ook Russen te wonen. In 1991 viel de Sovjet-Unie uit elkaar en werd **[Oekraïne]** een zelfstandige staat met in het westen de stad **[Lviv]**.

Wroclaw

- ▶ In 1900 had de stad de naam Breslau, gelegen in **[Duitsland]**, met een bijna volledig Duitse bevolking. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog was het een van de grootste steden van Duitsland in het **[hart]** van Europa.
- Na de oorlog was er van de stad weinig meer over. De stad kwam in **[Polen]** te liggen en kreeg de naam **[Wroclaw]**. De Duitsers moesten vertrekken en plaatsmaken voor Polen die **[verdreven waren uit de gebieden die in de Sovjet-Unie terecht waren gekomen]**. De stad werd herbouwd en alle **[Duitse]** sporen werden uitgewist.

Polen

- ▶ Polen is in feite een stuk naar het **[westen]** opgeschoven, met nieuwe grenzen. Dit had gevolgen voor de **[bevolking]** en de **[cultuur]**.
- De grenzen van Polen zijn opnieuw vastgesteld door de overwinnaars van de Tweede Wereldoorlog. De **[Sovjet-Unie]** kreeg het oostelijk deel van Polen en aan de westkant kreeg Polen er **[Duits]** gebied bij.
- Grensverschuivingen hebben zich vooral voorgedaan in **[Oost- en Zuidoost]-Europa**.

Basisboek 121 Staten en grenzen

- ▶ Een **[staat]** is een duidelijk begrensde gebied met een **[soeverein]** bestuur.
- Er zijn twee soorten staatsgrenzen:
- **[Natuurlijke]** grens (zoals een rivier of gebergte);
- **[Kunstmatige]** grens (aangegeven met borden en grenspalen).

Basisboek 122 Volk of etnische groep

- ▶ Een volk (of een etnische groep) is een groep mensen die **[eeuwenlang samenwoont en dezelfde cultuur heeft]**.
- Een volk heeft een woongebied dat niet altijd samen valt met de grenzen van de staat.
- In één staat wonen vaak **[meerdere volken]**.
- Eén volk kan ook verdeeld zijn over **[meerdere staten]**.

Basisboek 123 Cultuur

- ▶ Cultuur is **[alles (taal, manieren, etc.) wat je hebt aangeleerd]**. Een voorbeeld is de westerse cultuur.
- Voorbeelden van culturelementen zijn: **[taal]**, **[godsdienst]**, **[eten en kleding]**.
- Op wereldschaal zijn er **[zeven]** cultuurgebieden.

§4 De ontwikkeling van Oost-Europa

Oost en West

- ▶ Na de Tweede Wereld oorlog kwamen het **[kapitalistische]** West-Europa en het **[communistische]** Oost-Europa tegenover elkaar te staan. Hier was de **[Sovjet-Unie]** de baas.
- De grens tussen beide machtsblokken werd gevormd door het **[IJzeren Gordijn]**. Daardoor was er nauwelijks uitwisseling van **[mensen]**, **[goederen]**, **[ideeën]** en **[kapitaal]**.
- In Oost-Europa werd een **[planeconomie]** ingevoerd had twee gevolgen: geen **[productie]** naar behoefte en **[slechte]** kwaliteit. Alhoewel de basisbehoeften aanwezig waren, was de welvaart er **[lager]** dan in de vrijemarkteconomie van het westen.

Deel van Europa

- ▶ Rond **[1990]** verdween het IJzeren gordijn en kwam er een enorme **[stroom]** mensen, goederen, ideeën en geld op gang tussen het westen en het oosten. In **[2004]** zijn veel Oostbloklanden lid geworden van de **[Europese Unie]**.
- Steeds meer West-Europese bedrijven gingen investeren in Oost-Europa. Redenen:
 1. **[lage]** lonen en **[lange]** werktijden
 2. goed **[geschoolde]** werknemers.
- Dankzij het hoge **[opleidingsniveau]** werd niet alleen de productie maar ook **[hightech]** werk verplaatst naar universiteitssteden in Oost-Europa.
- Zo is de komst van **[autofabrieken]** belangrijk omdat zij veel andere bedrijven mogelijk maakt die **[halffabrikaten]** aanleveren.

Groei en stilstand

- ▶ Ondanks de ontwikkeling in Oost-europa zijn er grote tegenstellingen tussen het **[platteland]** met veel **[armoede en werkloosheid]** en de grote **[steden]** en hoofdsteden, waar veel buitenlandse **[multinationals]** zijn gevestigd. Hier bevinden zich de regering en de grote financiële instellingen. Ook is er sprake van **[agglomeratievoordelen]**.

Wroclaw

- ▶ Ook in andere steden zijn veel nieuwe buitenlandse bedrijven gevestigd, b.v. in Wroclaw.
- Redenen:
 1. gunstige **[ligging aan de snelweg]**
 2. **[Korte afstand]** tot de grote Duitse afzetmarkt
 3. De stad is prachtig **[gerestaureerd]** en daarom een prettige **[werkstad]**
 4. er zijn veel laboratoria en technologieparken, die veel **[kennisintensieve]** bedrijven aantrekken

Basisboek 136 Grondstof of afzetmarkt

- ▶ Het maakt veel uit hoe en voor wie er geproduceerd wordt.
- Zware industrie omvat bedrijven die **[grondstofgebonden]** zijn.
- De meeste bedrijven zijn **[marktgebonden]** en zoeken een plek bij de afzetmarkt.
- Marktgebonden bedrijven laten hun grondstoffen voor weinig extra **[kosten]** aanvoeren.

Basisboek 137 Arbeidsmarkt

- ▶ Op de **[arbeidsmarkt]** komen vraag naar en aanbod van arbeid bij elkaar.
- Bedrijfstakingen met **[arbeidsintensieve]** bezigheden zijn gericht op lagelonenlanden.
- Veel bedrijven hebben werknemers met gespecialiseerde, technische kennis nodig. Die vind je vooral in **[dichtbevolkte], stedelijke gebieden]**.
- Een bedrijf kiest een vestigingsplaats die aantrekkelijk is voor werknemers.

Basisboek 138 Infrastructuur

- ▶ Infrastructuur betekent **[alle voorzieningen die nodig zijn om personen, goederen of informatie te vervoeren]**.
- Een bedrijf heeft goede **[verbindingen]** nodig om producten en mensen gemakkelijk te kunnen af- en aanvoeren.

Basisboek 139 Agglomeratievoordelen

- ▶ De voordelen van het bij elkaar zitten van bedrijven (voornamelijk in stedelijke gebieden) noem je **[agglomeratievoordelen]**.

Basisboek 206 Economische systemen

- ▶ Het economische systeem is de manier waarop in een staat de **[productie van goederen]** geregeld is.
- In het kapitalistische productiesysteem (ook wel **[vrijemarkteconomie]**) wordt de productie geleid door **[particuliere ondernemers]**.
- In het communistische productiesysteem (ook wel **[planeconomie]**) wordt de productie centraal geleid door **[de staat]**.
- Een communistische planeconomie kan alleen bestaan in een **[dictatuur]**, waarbij de bewoners geen **[democratische]** rechten hebben.

§5 Migratie en Europese Unie

Naar West-Europa

- ▶ Veel Polen komen naar Nederland om te werken in de **[landbouw]**, de **[vleesindustrie]** en de **[bouw]**. In Nederland wordt zelfs met **[ongeschoold]** werk meer verdiend dan in Polen.
- Ook werken er veel Polen in andere EU-staten. Ze doen daar ondanks hun **[hogere]** opleiding werk dat de eigen bevolking niet wil doen.
- Ook vanuit **[Roemenië]** kwam zo'n 10% van de bevolking naar andere EU-staten om werk te zoeken.

Naar Oost-Europa

- ▶ Door de **[emigratie]** ontstond er in Polen zelf een tekort aan **[arbeidskrachten]**.
- Door de grote **[vertrekoverschotten]** en de **[negatieve natuurlijke groei]**, neemt de bevolking in Polen en Roemenië af.
- In Roemenië worden nu werknemers uit **[China]** gehaald om te werken in de **[textielindustrie en in de bouw]**.

Migratie en Europese Unie

- ▶ Naast de hoofdstroom van migranten van Oost-Europa naar West-, Zuid- en Noord-Europa is er ook een stroom migranten vanuit **[Noordelijke landen]** naar Zuid-Europa, op zoek naar een prettig woonklimaat.
- Arbeidsmigranten van buiten Europa komen vooral uit **[Afrika]** en proberen binnen te komen in de landen in Zuid-Europa om daar **[asiel]** aan te vragen. Strenge regels moeten ervoor zorgen dat alleen mensen die om **[politieke redenen]** worden vervolgd kans maken op een **[verblijfsvergunning]**. Toch blijven velen **[illegaal]** in Europa.
- Door de strenge **[bewaking]** en **[wetgeving]** is het moeilijker geworden om Europa binnen te komen. We spreken van **[Fort Europa]**.

Basisboek 118 Soorten push- en pullfactoren

- ▶ Bij de migratie spelen de economische, politieke en fysische **[push]-** en **[pull]**factoren de belangrijkste rol.
- Veel mensen verhuizen om **[economische]** redenen.
- Mensen die hun eigen woongebied verlaten wegens gebrek aan geld en werk heten **[economische migranten]** of **[arbeidsmigranten]**.
- Vluchtelingen verlaten om politieke redenen hun land. **[Vluchtelingen]** binnen hun eigen land noem je **[ontheemden]**.
- Vluchtelingen die een verzoek indienen tot bescherming (asiel aanvragen) worden **[asielzoekers]** genoemd. Economische vluchtelingen krijgen geen kans.
- Fysische factoren hebben te maken met **[natuur]**, **[landschap]** en **[milieu]**.
- Bij de fysische factoren horen ook **[natuurrampen]**.

§6 Gas uit Rusland

Koud

- ▶ Rusland is een grote **[gas]**leverancier. Veel landen in Oost-Europa zijn voor hun **[verwarming]** of **[energie]** ervan afhankelijk.

Rusland, leverancier van energie

- ▶ **[Pijpleidingen]** zorgen voor een aanvoer van Russisch gas naar Oost- en Noordwest-Europa.
- Een groot deel van het Russisch gas stroomt door **[Oekraïne]**. Bij ruzies tussen Rusland en Oekraïne werd de **[gaskraan]** dichtgedraaid en kwamen de landen in Oost-Europa in de kou te zitten.
- De Russen noemen een **[economische]** reden: Oekraïne weigert te betalen. Oekraïne ziet een **[politieke]** reden voor het conflict: de Russen zijn bang dat de Oekraïne te veel omgaat met de **[EU]** en de **[NAVO]**.

Nord Stream

- ▶ Er wordt een pijpleiding door zee aangelegd tussen Rusland en West-Europese landen als Nederland, Duitsland en Groot-Brittannië om niet **[afhankelijk]** te zijn van gasruzie: de **[Nord Stream]**.
- Er is veel protest tegen de aanleg van Nord Stream. Polen vindt dat West-Europa te veel **[afhankelijk]** gaat worden van Russisch gas en het **[verdient nu geld]** aan de doorvoer van het Russische gas.
De Zweden en Finnen vinden de **[natuur van de Oostzee]** veel te kwetsbaar voor een pijpleiding.

Verminder de afhankelijkheid

- ▶ Mogelijkheden om minder afhankelijk te zijn van Russisch gas:
 1. meer gebruik van **[duurzame energiebronnen]** als **[wind- en zonne-energie]**
 2. meer gebruik van **[kernenergie]**
 3. **[besparen]** op energie
 4. keuze voor andere **[gasleveranciers]**
 5. samenwerking bij **[onderhandelingen]** met de Russen, zodat beide partijen er beter van worden.

Energie en locatie

- ▶ Tijdens de Industriële Revolutie vestigden kwamen de bedrijven naar de vindplaats van de energiebronnen: **[steenkool]** als locatiefactor.
- Nu komt de energie naar de bedrijven; energie is geen **[locatiefactor]** meer.
- Europa wordt voor haar energie steeds afhankelijker van **[import]** van energiebronnen. Ongeveer **[80%]** komt uit het buitenland.